

31 Januari 2026

Boekbespreking: 'Vrijuit' van Iris de Graaf

Na afloop van één van de lezingen die ik regelmatig geef, kreeg ik van een mevrouw het boek *'Vrijuit'* cadeau. De auteur is de Nederlandse journaliste en Slaviste Iris de Graaf. Iris was van 2020 tot 2023 NOS verslaggever in Moskou. De mevrouw, van wie ik het boek kreeg, sprak vol lof over haar en zei dat Iris zoveel wist van Rusland. Ik heb mijn best gedaan om het allemaal zo beleefd mogelijk aan te horen en heb het boek in ontvangst genomen. Vroeger geloofde ik nog in de NOS maar na alles wat er de afgelopen 30 jaar is gebeurd moet ik bekennen dat er van mijn vertrouwen, in de NOS verslaggeving over Rusland, niet veel meer van over is. Voor mij is de waarde van de NOS verslaggeving alleen nog maar nuttig om te weten hoe ze over Rusland praten. Maar met echte feitelijke en onafhankelijke verslaggeving heeft het weinig tot niets meer te maken. Hoewel ik mijn best heb gedaan om aan het boek met een open geest te beginnen werd de teneur ervan me wel vrij snel duidelijk.

Laat ik eerst het positieve benoemen. Om te beginnen is het boek goed geschreven en zit het goed in elkaar. Iris is een talentvolle en leuke jonge vrouw. Ze spreekt Russisch en heeft affiniteit met het land. Daarvoor verdient Iris krediet, want teveel mensen spreken en schrijven over Rusland zonder expertise. In het boek heeft ze ook het persoonlijke verhaal van haar Russische oma opgenomen. Zo krijgt de lezer een mooi inkijkje hoe het voor haar oma als Russische was om zich in Nederland te vestigen. Om met een Nederlandse man in Friesland te wonen, te werken, Nederlands te leren, kinderen te krijgen en ze op te voeden. En natuurlijk haar band met haar familie in Rusland, toen de Sovjet-Unie, in de tijd van de Koude Oorlog. Een ander punt wat ik mooi vond is dat ze openhartig is over haar tijd als correspondent. Iris vertelt hoe het achter de schermen eraan toe gaat als correspondent in een ander land. Het is een leven met stress en deadlines, maar ook een leven van uitgaan en genieten in het moderne Moskou. Daarnaast komen de verwachtingen vanuit de redactie, die het met de Nederlandse bril naar Rusland kijken, lang niet altijd overeen met hoe de situatie ter plekke is. Dat was voor mij ook erg herkenbaar.

De minder goede kant vind ik echter de eenzijdigheid in veel van haar beschrijvingen. Daarbij wordt voor de zoveelste keer de visie van de Russische oppositie benadrukt. Daarnaast interviewt Iris vaak de zestienjarigen of andere jongelingen die groen of roze haar hebben. Alsof in Rusland deze groep representatief is voor het dagelijkse leven van de gewone Rus. Maar het belangrijkste gemis voor mij is dat het boek onvoldoende de Amerikaanse/Westerse geopolitiek behandelt heeft. Iris komt, heel even, in de buurt wanneer ze naar het Levada-centrum gaat (een onafhankelijk opiniepeiling bureau) om daar te horen van een analist wat de meest gebruikte argumenten zijn van de Russen om deze oorlog tegen het Westen te voeren. Volgens de analist werd de oorlog met Georgië in 2008 en het conflict over de Krim in 2014 via hetzelfde Russische perspectief gezien als het Oekraïne conflict van 2022. Georgië en Oekraïne zijn niet perse de vijand van Rusland maar worden gebruikt door Amerika om Rusland geopolitiek minstens te neutraliseren, zo niet uit te

schakelen. Aldus de bevinding van de analist van het Levada-centrum. Dit perspectief sluit eigenlijk naadloos aan op het belang van de Wolfowitz doctrine in de Amerikaanse buitenlandse politiek, iets waar ik in mijn lezingen en documentaire *'De Verloren Vrede'* naar verwijs. Maar ondanks dat het belang van deze doctrine, overtuigend kan worden bewezen, bestempelt Iris de analyse van de Levada analist, een paar regels verder in haar boek, als *'een hersenschim'*. Overigens was er eerder al een aanleiding in het boek, via een familielid van Iris, om de Russische kant van het verhaal nader te onderzoeken. Toen Oleg (de achteroom van Iris) tegen haar moeder zei dat de NAVO Rusland wilde aanvallen en dat neonazi's Oekraïne kapot aan het maken waren. In hoeverre deze kwalificaties van Oleg terecht waren of niet, kan alleen worden vastgesteld na goed onderzoek en juist dat heb ik zo gemist in het boek.

Dit gebrek, naar onderzoek over de Amerikaanse/Westerse geopolitiek, gaat hand in hand met een gebrek aan goede duiding over de pogingen die Rusland heeft ondernomen om het conflict in Oekraïne op diplomatieke wijze op te lossen. Belangrijker nog is dat Rusland zich niet alleen zeer sterk heeft ingespannen om het Oekraïne conflict te voorkomen. Het had vanaf het begin van deze eeuw vele pogingen gedaan om een goede band met Amerika en Europa op te bouwen. Het Oekraïne conflict overheerst natuurlijk in het boek van Iris en dat snap ik omdat dit, deels, samenviel met haar correspondentenschap in Moskou. Maar er is daarvoor ook zoveel gebeurd wat niet behandeld is. Zoals de toespraak van Poetin in het Duitse parlement in 2001 voor Russische-Duitse samenwerking, het verzet van Rusland tegen de oorlog in Irak in 2003 (samen met Duitsland en Frankrijk), de toespraak van Poetin in München in 2007, de NAVO bijeenkomst in Boekarest in 2008 om Georgië en Oekraïne lid te maken van de NAVO, evenals het conflict in Georgië in 2008, het conflict in Libië in 2011, de Maidan revolutie in 2014, daarna Syrië in 2015 toen Rusland ingreep en de laatste poging tot diplomatie in 2021/22 over Oekraïne etc. Het gaat nu te ver om op elk van deze afzonderlijke gebeurtenissen in te gaan en deze te verbinden met de huidige betrekkingen met Rusland maar al deze gebeurtenissen zijn wel degelijk van heel groot belang op de onderlinge betrekkingen tussen Europa, Amerika en Rusland. Vooral ook om het merendeel van de Russische bevolking te begrijpen, waaronder de achteroom van Iris, Oleg.

Nog een ander gemis aan het boek is dat het voor mij vrij duidelijk is dat de NOS geen neutrale pet op heeft. Geen verrassing maar meer een bevestiging van wat ik al wist. Daarmee bedoel ik dat bepaalde veronderstellingen die de NOS heeft, ook terug moeten komen in de verslaggeving van Rusland. Zo werd er aan Iris gevraagd, na een screentest voor livekruisgesprekken, *'hoe ze een goede quote van Lavrov kan krijgen ook al weet je dat alles wat hij zegt Kremlinpropaganda is'*. Dit is een voorbeeld van de NOS die zeker denkt te weten dat alles wat Lavrov zegt Kremlin praatjes zijn, maar hoe weet de NOS dit zo zeker?

Het is nogal een beschuldiging om over een minister van buitenlandse zaken van een ander land, die overigens internationaal zeer gerespecteerd is, te zeggen dat alles wat hij zegt eigenlijk niet waar. Het komt voor dat er in de politiek ook waarheid wordt gesproken en is het dan niet de taak van de NOS om dit ook te melden? Maar als je vertrekpunt is dat alles wat iemand zegt niet waar is dan mis je de gevallen waarin hij (of zij) wel de waarheid spreekt. Deze gevallen kunnen veel uitmaken in de internationale politiek maar deze zal de NOS missen met een

dergelijke houding betreffende haar verslaggeving over Rusland. In het verlengde daarvan worden NOS kijkers in het beste geval eenzijdig voorgelicht, in de nieuwsvoorziening over Rusland en in het slechtste geval geïndoctrineerd.

Een ander voorbeeld uit het boek is ook de sturing van de NOS in haar rapportages net voordat het conflict met Oekraïne begon in 2022. Iris kreeg van de NOS te horen of ze wel liet zien dat iedereen in paniek was in Moskou, voordat het conflict begon, door de Amerikaanse waarschuwingen. Ook hier zien we weer dat de NOS Iris met een frame voor haar rapportage het veld in stuurt. Een frame wat de NOS graag bevestigt wilt zien. Dit heeft opnieuw weinig met onafhankelijke waarheidsvinding te maken. De 'waarom vragen' van Iris over dit alles heb ik erg gemist in het boek. Waarom wordt er altijd vanuit gegaan dat Lavrov 'Kremlin propaganda' spreekt? Waarom ervan uitgaan dat iedereen in Moskou in paniek was door de Amerikaanse waarschuwingen? Waarom stellen we niet kritische vragen ten aanzien van onszelf? Hebben wijzelf in het Westen ook niet onze eigen propaganda? En als dat zo is, hoe beïnvloed dat onze nieuwsvoorziening? Waarom lukt het maar niet om een vreedzame en werkbare relatie met Rusland te hebben? Welke obstakels staan daarvoor in de weg aan beide kanten en wat kunnen wij en de Russen doen om dit weg te nemen?

Zo vaak, of beter gezegd, veel te vaak worden deze vragen niet gesteld. En zelfs als er een poging wordt gedaan deze vragen te beantwoorden blijft het of oppervlakkig of concluderen we al snel dat het toch allemaal de fout van Rusland is. Wij in het Westen hebben alle antwoorden, de antwoorden op onze vragen over Rusland zijn een invuloefening van onszelf. Ik blijf me verbazen waarom wij, in het Westen, het beter denken te weten hoe Russen denken dan Russen zelf. Dat brengt me tot mijn beoordeling van het boek. Hoe graag ik het boek van Iris zou willen prijzen en aanbevelen aan andere mensen, toch gaat me dat niet lukken. De hoofdreden daarvoor is dat de negatieve kanten de positieve overvleugelen.